

УДК 336 (631.1)

І. О. Іртищева,
д. е. н., професор,Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв
І. С. Крамаренко,

аспірант, Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено сучасний стан фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери України. Особливу увагу приділено розвитку кредитних відносин. Окреслено основні напрями подальшого розвитку фінансового забезпечення галузі.

The modern state of the finances and credits providing of agro food sphere of Ukraine is investigational. The special attention is spared to development of credit relations. The basic ways of further development of industry are reasonable.

Ключові слова: фінансово-кредитне забезпечення, кредитування, агропродовольча сфера, страхування, аграрні ризики.

Key words: providing finances and credits, crediting, agro food sphere, insurance, agrarian risk.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансформаційні перетворення в сучасній економічній системі України характеризуються перебудовою структури фінансових ресурсів підприємств. Для підприємств агропродовольчої сфери країни залучення додаткових джерел фінансування є об'єктивно необхідною умовою виживання в економічному середовищі. Ефективна фінансово-кредитна політика держави не тільки стимулює виробничу діяльність агропродовольчих підприємств, а й гарантує безперервність виробничого процесу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери висвітлювались в дослідженнях В.Г. Андрійчука, О.Є. Гудзь, З.С. Варналій, М.Я. Дем'яненка, М.И. Маліка, П.Т. Саблука, П.А. Стецюк та інших. Важливого теоретичного та практичного значення набуває дослідження стратегічних напрямів удосконалення фінансово-кредитного забезпечення підприємств агропродовольчої сфери.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження сучасного стану фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери та обґрунтування основних напрямів його подальшого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У загальному розумінні фінансові ресурси — це грошові кошти, які є у розпорядженні підприємства, організації установи. Виходячи із цього визначення, можна констатувати, що до фінансових ресурсів належать усі грошові фонди, а також та частина грошових коштів, яка використовується у не фондовій формі [1, с. 58].

Фінансово-кредитна система повинна забезпечувати фінансування усіх етапів виробничої діяльності підприємств. Підприємства агропродовольчої сфери можуть отримати її на фондовому ринку, з бюджету, в банківському секторі. Щодо джерел поповнення фінансових ресурсів, то слід відмітити, що вітчизняний фондовий ринок розвинений недостатньо. Тому агропродовольчих підприємствам практично неможливо залучити кошти через випуск облігацій та акцій, особливо це стосується сільськогосподарських підприємств. Одним з джерел фінансування можуть стати бюджетні кошти, але отримати їх теж досить складно. Тому найважливішу роль у стимулюванні відтворювальних процесів у агропродовольчій сфері відіграє банківський кредит.

Також неможливо не погодитися з думкою П.А. Стецюка проте що, в умовах ринкової економіки визначальна роль у фінансовому забезпеченні виробничої та інвестиційної діяльності підприємства належить самофінансуванню. Його основою є використання фінансових ресурсів, сформованих за рахунок власних джерел. Щодо визначення

складу останніх нині немає чіткої однозначності. Більшість авторів притримуються думки, що ними в першу чергу є надходження від реалізації продукції, робіт і послуг та їх складові — прибуток і амортизаційні відрахування. Частина дослідників до складу власних джерел формування фінансових ресурсів включають статутний капітал і кошти, що виплачуються страховими компаніями у вигляді відшкодування втрат від стихійних лих, аварій. На основі узагальнення позицій різних авторів та логічного аналізу визначено, що власні джерела формування фінансових ресурсів мають наступні характерні ознаки: постійний (перманентний) характер існування та використання; порядок їх використання визначається нормативно-законодавчими актами, статутними документами та внутрішніми локальними положеннями й регламентами; відсутність зафіксованої величини плати за користування ними. Виходячи з цих характеристик, до складу власних джерел формування фінансових ресурсів слід включити два обов'язкові елементи — прибуток й амортизаційні відрахування [2, с. 34].

Дослідження фінансового забезпечення підприємств агропродовольчої сфери свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, які нині за питомою вагою є значними, проте недостатніми для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує підприємства сподіватися на підтримку з боку держави й зумовлює необхідність розвивати як банківські, так і партнерські форми кредитування.

На сьогодні фінансова підтримка з державного бюджету сільськогосподарських товаровиробників здійснюється за 16-ма основними бюджетними програмами, які охоплюють усі напрями діяльності аграрних підприємств, включаючи надання безвідсоткових кредитів фермерським господарствам, здешевлення банківських кредитів і страхових премій, надання допомоги в придбання складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Значну суму становить підтримка сільгоспвиробників на вирощування продукції рослинництва і тваринництва. Зокрема, за даними Міністерства аграрної політики України, в 2011 році на підтримку галузі тваринництва спрямовано 2,7 млрд грн., галузі рослинництва — 8,9 млрд грн.

Кредит для аграріїв є одним із найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств поряд із бюджетним фінансуванням. Характерні особливості аграрного виробництва більшою мірою вимагають залучення довгострокових банківських кредитів. Проте довгострокове кредитування є джерелом лише тієї інвестиційної діяльності, яка найбільше відповідає вимогам банківської системи, суспільному прогресу і в недалекому майбутньому може принести економічний або соціальний ефект. При цьому використання короткострокового банківсь-

кого кредитування як джерела інвестиційної діяльності є доступнішим, а також суттєвим фактором підвищення економічної ефективності всього сільськогосподарського виробництва [3, с. 89].

Важливість кредитних ресурсів полягає в тому, що кредит — це здебільшого створення купівельної спроможності для передачі її суб'єкту господарської діяльності. Але це просто передача йому існуючої купівельної спроможності у вигляді кредитних платіжних коштів, а підтвердження факту наявності продуктів. Створення купівельної спроможності, в принципі, характеризує метод, яким здійснюється господарський розвиток у відкритій економіці. Кредит відкриває підприємцям доступ до народногосподарського потоку ресурсів ще до того, як вони отримають на це обґрунтоване право; як наслідок: впродовж деякого часу видимість права замінює суб'єкту господарської діяльності реальне право.

Надання кредиту в цьому значенні діє як наказ народному господарству пристосуватися до цілей підприємців, доручення на отримання потрібних йому благ, як надання йому продуктивних сил. Тільки так міг би відбутися процес економічного розвитку, якби він виходив за межі простого кругообігу. Саме ця функція кредиту є наріжним каменем сучасної кредитної системи [4, с. 56].

Враховуючи специфіку агропродовольчої сфери, формування кредитних відносин має свої особливості, характерні лише для цієї галузі, це: неритмічність процесу виробництва, а отже, і неритмічність потреби у кредитних ресурсах; подовжений цикл виробництва у більшості випадків, що передбачає підвищену кредитоемність галузі; підвищена потреба у кредитах у певні періоди року; залучення кредитних ресурсів на відносно тривалій період.

Досить вагомі обсяги фінансових ресурсів можна притягнути шляхом отримання кредитів банків. Однак на цьому етапі в країні отримати їх для реалізації проектів на довгостроковий період складно, до того ж існує високий рівень кредитних ставок. Таким чином, банківські установи в основному видають короткострокові кредити для загальних потреб підприємств агропродовольчої сфери.

Хоча за період 2000—2011 років обсяги кредитів залучених підприємствами АПК (табл. 1) зросли в 6 разів. Обсяги пільгових кредитів збільшились від 0,8 млрд грн. в 2000 році до 6,2 млрд грн. 2010 року зменшується процентна ставка комерційних банків, в той же час зростає розмір компенсації процентних ставок з державного бюджету України.

Але, незважаючи на позитивні тенденції, кредитна підтримка банками суб'єктів господарювання сільського господарства у 2010 році залишалася слабкою. Упродовж року тривало скорочення заборгованості за кредитами у річному обчисленні. Висхідною динамікою характеризувалося кредитування аграріїв на строк понад 5 років та на строк

Таблиця 1. Динаміка залучення кредитів агропродовольчими підприємствами*

Показники	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.**
Залучено кредитів підприємствами АПК, млрд грн. – всього	2,1	10,4	20,1	6,8	10,1	12,5
в т.ч. пільгових кредитів, млрд грн.	0,8	7,6	15,1	2,6	6,2	6,5
Частка пільгових кредитів, %	38,1	73,1	75,1	38,2	61,4	52,0
Середня процентна ставка комерційних банків України за надані кредити підприємствам АПК у національній валюті, %	56	18	24	27	25	19
Розмір компенсації процентних ставок з держбюджету України	0,0	10,0	12,0	15,37	15,5	15,5

Розраховано за даними Міністерства аграрної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: minagro.kiev.ua
** прогнози дані

від 1 до 5 років (приріст за рік відповідно 78,1 та 5,2%), що певною мірою стало результатом пролонгації раніше наданих кредитів. Заборгованість за короткостроковими кредитами у 2010 році так і не вийшла на рівень попереднього року. Унаслідок дії обмеження на кредитування в іноземній валюті залишки заборгованості за кредитами в іноземній валюті за 2010 рік скоротилися на 24,3% до 6,2 млрд грн., в той час як за кредитами у національній валюті за цей період зросли на 14,0% до 20,4 млрд грн.

Складною залишалася ситуація з простроченою заборгованістю за кредитами, залишки якої на кінець року перевищували рівень 2009 року на 4,7% і становили 3,3 млрд грн. За рік частка цієї заборгованості у загальному обсязі заборгованості за кредитами зросла з 9,8 до 14,8%.

Достатній рівень ліквідності банків та обмеження кола позичальників агрохолдингами сприяли зниженню інтегрованої процентної ставки за кредитами для аграріїв (за рік на 4,4 процентного пункту до 14,7% річних). При цьому середньозважена процентна ставка за кредитами у національній валюті упродовж року мала низхідну динаміку і скоротилася за рік на 7,4 процентного пункту до 15,8% річних. Вартість кредитів в іноземній валюті упродовж року коливалася навколо позначки 10,0% річних, і у грудні дорівнювала 9,7% річних, що на 1,4 процентного пункту нижче, ніж у відповідному періоді попереднього року [5].

Останніми роками в Україні склалася тенденція, яка характеризується тим, що рентабельність операційної діяльності в сільському господарстві майже втричі більша, ніж у галузях національної економіки. При цьому приріст інвестицій в основний капітал у сільському господарстві менший вдвічі. Тобто існує проблема необхідної норми нагромадження та формування фонду відшкодування в аграрних товаровиробників відповідно до існуючої потреби. У зв'язку з цим в аграрних підприємствах залишається занижена заробітна плата, недостатні амортизаційні відрахування. Тому важливою є державна підтримка сільського господарства не збільшенням доходів і підви-

щенням прибутковості, а зменшенням витрат, наприклад, через бюджетні трансферти та здешевлення кредитів та страхування [6, с. 122].

У структурі фінансових взаємозв'язків агропродовольчої сфери фінанси підприємств відіграють важливу роль, тому що вони обслуговують головну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні та нематеріальні блага і

формується визначальна маса фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення процесу виробництва та відтворення в рамках цього суб'єкта господарювання. І практично у кожного підприємства в процесі господарської діяльності виникає необхідність отримання кредиту з метою поповнення фінансових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене, слід відмітити, що рівень фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчих підприємств України знаходиться на низькому рівні. В світлі цього корисним було б впровадження державної системи гарантування банківських кредитів та страхування аграрних ризиків. В той же час, враховуючи перспективність агропродовольчої сфери України, банківським установам слід розробляти власні методики оцінки кредитоспроможності з метою більш об'єктивної оцінки специфічних аграрних ризиків.

Література:

1. Фінанси підприємств: підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 2-ге вид., перероб. доп. — К.: КНЕУ, 1999. — 384 с.
  2. Стецюк П.А. Когнітивний контекст класифікації джерел фінансових ресурсів / П.А. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2009. — №2. — С. 32—38
  3. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С.М. Колотуха, І.П. Борейко // Економіка АПК. — 2009. — №1. — С. 89—96.
  4. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1992. — 231 с.
  5. Аналітична довідка. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками) — 2010 р. — Режим доступу: [bank.gov.ua/Publication/econom/Inter_r_bank/...](http://bank.gov.ua/Publication/econom/Inter_r_bank/)
  6. Зеліско І.М. Гармонізація фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань / І.М. Зеліско // Економіка АПК. — 2011. — №5. — С. 121—124.
- Стаття надійшла до редакції 23.01.2012 р.